

Rapatac

Samhällsnytta & Riskanalys

Agneta Morelli
2009-09-17

Inledning

Rapporten behandlar i stort det ekonomiska och humana värdet av Rapatacs verksamhet i Gävle kommun med perspektivet prevention och tidiga insatser riktade mot barn och ungdomar. Den handlar om vinsterna med att förebygga marginalisering och utanförskap både för den enskilde och för kommunen. Rapporten består av tre delar. Den första beskriver bakgrundsproblematiken och hur Rapatacs framtida verksamhet kommer att hantera dessa utmaningar samt vilka fördelar som uppnås för kommunen. I del 2 förklaras potentiella besparingar och vinster i siffror baserat på målgrupperna. Det sista avsnittet, del 3 består av en riskanalys i syfte att belysa verksamhetens beredskap inför möjliga framtida utmaningar.

Bakgrund

Många kommunala mekanismer kan leda till marginalisering av barn och ungdomar. Några exempel är kortsiktigheten i beslutsfattandet då budgetårets begräsning påverkar beslut i viktiga frågor. Ett annat exempel är ”stuprörstänkandet” kring olika problem. De flesta beslutsfattare ser sin del av en fråga medan få ansvarar för helheten. Vidare tar många professionella insatser i all välmening över ansvaret och förstärker i praktiken hjälplösheten och maktlösheten hos den unga personen och dennes familj. Sist men inte minst kan stigmatisering av barn och ungdomar lätt leda till att människor märks socialt och sällan ges en rättvis chans som vuxna. Fortfarande vill få personer anställa en invandrare eller före detta missbrukare och risken att hamna i ett livslångt utanförskap är betydande. Detta leder till onödigt mänskligt lidande och höga samhällskostnader.

Slutsatsen i ett flertal nationella och regionala studier (Enocksson, Strömberg & Asplund, 2007; Holmberg & Eriksson, 2006; Landstinget Gävleborg, 2004; Lundgren & Persson, 2003; Morelli, 2009; Nilsson & Wadeskog, 2008; Skolverket, Socialstyrelsen & Statens Folkhälsoinstitut, 2004) är att bristen på helhetsperspektiv med stor sannolikhet leder till ineffektiv resursanvändning. Utan ett socialt investeringsperspektiv blir det mycket svårt att arbeta och tänka långsiktigt kring barn och ungdomar. Kortsiktigheten leder nästan undantagslöst till resursslöseri. Man kan bara konstatera att långsiktighet, samverkan och metoder för delaktighet är nödvändigt både för att bibehålla ett jämlikt och människovärdigt agerande av kommunen samt för att använda knappa samhällsresurser mera effektivt.

Rapatac - möjligheternas hus i Gävle

Rapatacs verksamhet handlar om att ta ett långsiktigt samhällsansvar för barn och ungdomar och bör ses som en investering i kommunens framtid både ekonomiskt och mänskligt. Genom Rapatacs unika och individanpassade verksamhet stärks barn och ungdomar i sin utveckling som samhällsmedborgare. Helhetsperspektivet genomsyrar verksamheten vilket medför att riskerna för marginalisering och utanförskap minskar. Möjligheterna för integration ökar i och med att arbetet mot rasism och främlingsfientlighet i skolan återspeglas i Rapatacs verksamhet. För flickor med invandrabakgrund erbjuds särskilda aktiviteter. Rapatacs syfte överensstämmer därmed med de mål i Gävle kommuns Integrationsplan som berör barn och ungdomar.

I dag är drygt femhundrafemtio barn och ungdomar varje år kopplade till Rapatac (inklusive föreningen Gävletjäder). I det nya aktivitetshuset uppskattas att en fördubbling av antalet uppnås. Enligt beräkningarna för verksamheten 2008 var cirka 72% av medlemmarna invandrare och majoriteten av alla barn och ungdomar kom från låginkomstfamiljer. Cirka fyrahundra av medlemmarna bodde i Sätra och Nordost, bostadsområden med hög andel försörjningsstödda familjer. Rapatac ger betydande positiva effekter för kommunens långsiktiga kostnader beträffande båda målgrupperna. Följande tre grundläggande koncept i Rapatacs verksamhet leder till vinster för Gävle kommun:

1. Rapatacs *Aktivitetshus* är en mötesplats där barn, ungdomar och familjer vistas, lär och utvecklas i gemensamma lokaler. Ett kontrakt skrivs mellan barn, föräldrar och Rapatac där varje individ genom sitt medlemskap lär sig aktiv delaktighet och ansvarstagande. Verksamheten är kostnadsfri och öppen sju dagar i veckan från morgon till kväll vilket främjar ekonomiskt utsatta familjer. Vuxna förebilder inom ett brett utbud av aktiviteter uppmuntrar och vägleder barn och föräldrar. Rapatac bygger till stor del på frivilliga insatser och fungerar som ett stödande nätverk i närmiljön. På så sätt avlastas kommunala resurser.
2. Via Rapatacs *Kunskapscenter* möjliggörs goda studieresultat med syfte att uppfylla grundskolans kunskapsmål. Barn och ungdomar får tillgång till läxhjälp från vuxna och till ett bibliotek. Målet är att stimulera barn och ungdomar till ett livslångt lärande eftersom det är känt att många skolbarn inte har de förutsättningar i hemmet som möjliggör läxläsning.

Det nära samarbete med Sätterskolorna ökar förutsättningar för inläring. Här läggs också grunden till goda sociala färdigheter. Ett nära samarbete med kommunens tre ”Landningar” underlättar elevernas integration vilket också förebygger beteenden som till exempel gängbildning och kriminalitet.

3. På Rapatac framhålls vikten av hälsosamma vanor och en sund livsstil. Genom ett brett utbud av stimulerande fritidssysselsättningar som till exempel *Rapatek* (teknikaktiviteter), idrott, musik och media skapas grundläggande förutsättningar för alla medlemmar. Basketboll är bara ett verktyg bland många andra som lär ut Rapatacs ledord; rättvisa, respekt, gemenskap, tillit, ansvarstagande, engagemang och relation. Målet för alla medlemmar är att sträva mot bättre fysisk, psykisk och social hälsa. Genom att tidigt lära ut grundläggande sunda värderingar och färdigheter kan höga kostnader för hälso- och sjukvård och sociala insatser undvikas.

Investera i humankapitalet

En nationell lägesbeskrivning från Socialstyrelsen (2005) visar att upp till 20% av skolungdomar mellan 13-24 år känner sig oroliga, otrygga eller aggressiva. Skolverket har räknat ut vad det kostar att inte arbeta förebyggande med barn och ungdomar i riskzonen. Ett exempel är skolkare och hemmasittare. Prislappen är i genomsnitt mellan 12 och 15 miljoner kronor per borttappad elev. Utgångspunkten i kalkylen var att mellan 10 000 och 13 000 barn i varje årskull på cirka 100 000 barn kommer att hamna i ett mer eller mindre livslångt utanförskap (Skolverket, 2009). Statistiken beskrivs ibland med att tre till fyra barn per klass bedöms som storkonsumenter av välfärdssamhällets olika tjänster redan från ung ålder. Räknat årsvis är prislappen mellan 1,1 och 2,5 miljoner kronor per barn (Nilsson & Wadeskog, 2008). Enligt socialtjänstens egna beräkningar i Gävle kommun år 2008, kostade varje barn som krävde särskilda insatser på grund av sociala problem mellan 3 000-7000 kr per dag. Några exempel på kostnaden per år för ett barn eller ungdom i behov av insatser från socialtjänst eller sjukvård illustreras på nästa sida:

Beräknade kostnader för placeringar av barn och unga per år (2004)		
Familjehemsplacering:	(700 x 365 x 1) =	455 000 kr
HVB -placering:	(3 000 x 365 x 1) =	1 092 000 kr
LVU-placering:	(4 400 x 365 x 1) =	1 604 000 kr
BUP öppenvård (totalt 40 besök):	(40 x 2 500) =	100 000 kr

Källa: Skolverket, Socialstyrelsen & Statens Folkhälsoinstitut (2004)

Priset för att blunda inför marginaliseringens effekter både mänskligt och ekonomiskt är högt. För varje ung människa som i förlängningen misslyckas med att få tillträde till arbetsmarknaden och i stället hänvisas till rollen som passivt försörjd går framtida produktionsvärden förlorade. Vidare tillkommer alla kostnader för individens försörjning och eventuella vård- och behandlingsinsatser. Enligt en ny rapport från två nationalekonomer blir kostnaden för varje ung människa som hamnar i ett långt utanförskap mellan 350 000 kr och 1,6 miljoner kr per år i form av ökad välfärdskonsumtion. I ett femårsperspektiv innebär utanförskapet mellan 1,7 och 7,6 miljoner kronor per barn (Nilsson & Wadeskog, 2008).

Genom att byta ut det kortsiktiga budgetperspektivet till en mer långsiktig kalkyl byts kostnader ut mot investeringar i humankapitalet precis på samma sätt som i byggsektorn där byggnationen belastar en investeringsbudget initialt de första åren. Enligt egna beräkningar skriver Rapatac kontrakt med cirka 60 nya barn och ungdomar varje år. Lågt räknat befinner sig tio av dessa barn i riskzonen för utanförskap. I en försiktig kalkyl antas att fem av dessa kan räddas från utanförskap genom Rapatacs verksamhet. Det förebyggande arbete som bedrivs skulle enligt ovanstående beräkning betyda att verksamheten under fem år reducerar utgifterna för kommunen med mellan 8 och 39 miljoner kronor. Då har en kostnad för öppen fritidsverksamhet dragits av med 25 000 kr per barn och år. Avdraget är baserat på en uppskattning från Skolverket, Socialstyrelsen & Statens Folkhälsoinstitut (2004) där kostnaderna för öppen fritidsverksamhet per barn och år var 19 200 kronor. På nästa sida illustreras några räkneexempel på möjliga besparingar i samband med Rapatacs verksamhet.

Beräknade sparade kostnader för Gävle kommun (2008)	
1 barn/ungdom (1 år)	325 000 - 1, 6 miljoner kr
1 barn/ungdom (5 år)	1, 6 - 7, 8 miljoner kr
5 barn/ungdomar (5 år)	8 - 39 miljoner kr
5 barn/ungdomar (10 år)	16 - 78 miljoner kr
10 barn/ungdomar (10 år)	32 - 156 miljoner kr

Källa: Egna beräkningar (2009)

Risakanalys

Risakanalysen beskriver verksamhetens inre styrkor och yttre möjligheter. Därefter redogörs för inre svagheter och sannolika framtida yttre hot för Rapatac samt förslag till åtgärder för hur dessa bör mötas:

Styrkor & möjligheter

Inre styrkor

Verksamheten är kostnadsfri för barn och ungdomar
Ett brett utbud av aktiviteter ger ökat antal medlemmar
Nära samarbete med skola, stöd för elever i skolarbetet
Hög legitimitet och anseende via egna ambassadörer
Ett unikt koncept ger stort attraktionsvärde för Gävle kommun
Stor arena för idrotts- och underhållningsevenemang
Hög kapacitet att ta emot ett ökat antal medlemmar/dygn
Hög tillgänglighet via generösa öppettider

Yttre möjligheter

Väl etablerade kontakter med National Basketball Association
Stigande andel invandrade barn och ungdomar i kommunen
Ökade intäkter via uthyrning av lokaler för evenemang
Sponsorer och delägare ger ekonomiska spin-off effekter
Ökad efterfrågan pga målgruppens stigande ohälsa nationellt
Utveckling av samverkan med skola, idrotts- och kulturföreningar
Rapatac modellen kan ”exporteras” till övriga kommuner i landet
Fortsatt utveckling av samarbetet med Europa, USA och Sydafrika

Svagheter & hot

Inre svagheter

Rekryteringsvårigheter/kompetensbrister

Åtgärder: Ett trainee program är under utveckling och ett utbildningsprogram för volontärer skapas. Planer att utveckla en introduktionsutbildning för nyanställda finns. Modellen utvecklas och dokumenteras i syfte att säkerställa en hög kompetensnivå. I nuläget finns etablerade utbytesprogram med college, universitet och National Basketball Association (NBA) i USA.

Inre svagheter

Osäker ekonomi i uppbyggnadsfasen

Åtgärder: Gavlegårdarna går in med en delfinansiering à 15 miljoner kronor över sju år. Dessutom avsätts mark för byggnation. Det kommunala bolaget ser satsningen på Rapatac som en del av stadsförnyelseprojektet i Sätra. Avsiktsförklaringar har skrivs med ett antal hyresgäster, bland dessa finns Sätraskolorna samt Friskis & Svettis. Företag som visat intresse att sponsra eller donera inbjuds till en mäsas i Gävle november/december 2009. Målet är att vara ekonomiskt oberoende inom fem år.

Yttre hot

Ofördelaktigt geografiskt läge

Åtgärder: Sätra har idag kommit närmare centrala Gävle framförallt tack vare Läkerol Arena och Prolympia skolan. X-trafik drar två nya busslinjer till Sätra med hållplats nära Rapatacs aktivitetshus. Planer finns att med egen buss köra vissa barn till och från aktiviteterna vid behov. Målet är att inom tre år vara tillgänglig för alla intresserade barn och ungdomar i kommunen

Yttre hot

Långsiktigt ekonomisk stabilitet

Åtgärder: Avtal med sponsorer skrivs på mellan tre och tio år. Allt från små till stora intressenter väljer omfattning av sponsorskap. Sponsorer och andra investerare knyts långsiktigt till verksamhetens genom regelbundna informationsblad, uppföljning och rapportering om företagets ekonomiska och organisatoriska utveckling. Stiftelse och ledningsgrupp har det övergripande ansvaret.

Slutsats

Rapatac driver idag en stabil verksamhet med ökande intresse och större efterfrågan. En av orsakerna till framgången är ett gediget nätverk med väl etablerade samverkansformer. Samarbetet med näringsliv, idéella föreningar samt kommunala bolag och förvaltningar är väl etablerat. Rapatacs verksamhet visar att förebyggande insatser för barn och ungdomar i riskzonen kan ge god utdelning. I ett långsiktigt perspektiv skulle en satsning från Gävle kommun effektivisera investerade resurser. Genom att tillskjuta en årlig driftsandel växer därmed utdelningen på investerade medel. Alternativet är att avstå. Då är frågan, har vi råd med det?

Litteratur

Enochsson, P, Strömberg, S. & Asplund, K. (2007) *Strategi för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa; skola – socialtjänst – polis – barn- och ungdomspsykiatri*. Tillgänglig online 2009-09-08 <http://www.socialstyrelsen.se/NR/ronlyres/65451B97-DF3E-45C7-81F7-22F61E0E63AE/8499/200712331.pdf>

Holmberg, P. & Eriksson, E. (2006) *Inventering av samverkan mellan skola, polis och socialtjänst kring barn som far illa*. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm.

Kommunförbundet Gävleborg & Landstinget Gävleborg (2004). *Gemensamma utgångspunkter – för arbete med barn och ungdomar 0 till 18 år mellan landstinget och kommunerna i Gävlebogs län*. Tillgänglig online 2009-09-08 http://www.lg.se/upload/epi/lg/pdf/barn_unga/gemensamma_utgangspunkter.pdf

Lundgren, M. & Persson, B. (2003) *Barn och unga i riskzonen. Samverkan och förebyggande arbete*, Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Morelli, A. (2009) *Särskilda insatser för barn och ungdomar – Kartläggning och rekommendationer för samverkan och tidiga insatser*. Socialtjänsten, Gävle kommun.

Nilsson, I. & Wadeskog, A. (2008) *Individen i centrum – Det är bättre att stämma i bäcken än i ån*. Skandia Försäkringsbolag. Tillgänglig online 2009-09-08 <http://web.skandia.se/hem/Global/pdf/OmSkandia/press/Detärbättretattstämmanibäckenänian-Sammanfattning.pdf>

Skolverket, Socialstyrelsen & Statens Folkhälsoinstitut (2004). *Tänk långsiktigt – En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa*. Tillgänglig online 2009-09-08 <http://www.fhi.se/upload/PDF/2004/rapporter/R200414taklangiktigt.pdf>

Skolverket (2009). *Kraften av samverkan - Om samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Tillgänglig online 2009-09-16 <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2242>

Socialstyrelsen (2005). *Ungdomars behov av samhällets stöd - en lägesrapport*. Tillgänglig online 2009-09-08 <http://www.socialstyrelsen.se/NR/ronlyres/470C4625-80D7-4812-8476-C5E705EAAC76/3482/200513119.pdf>